

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/salamon-konrad-utak-es-tevutak-1918-1920-10-01-02/>

Salamon Konrád

Utak és tévutak: 1918–1920

I. rész: Az őszirozsás forradalomtól a tanácsköztársaságig

(Oktatási segédanyag)

Történelmünk máig szenvedélyes vitákat kiváltó kérdésköre az őszirozsás forradalom és az első köztársaság története. Pedig az események 100 éves évfordulóján nagyon fontos lenne, ha a magyarság e tragikus, de tiszteletre méltó küzdelméről egy nemzeti közmegegyezés alakulna ki. Ez – nemzeti önbecsülésünk növelése mellett – hozzájárulhatna a mai politikai irányzatok közti gyűlölködés csillapításához is, amely forrásait és „bizonyítékait” részben a 100 évvel ezelőtt történelekről írt gyalázkodó emlékiratokból és egyoldalú feldolgozásokból meríti. Ezért gondoltam arra, hogy egy, a tények ismertetésére szorító, rövid összefoglalásban áttekinsem a háborús vereségünkötől a ránk kényszerített békediktátumig tartó 20 hónap történetét, ezúttal az őszirozsás forradalomtól a tanácsköztársaságig. Továbbá összegyűjtök egy kis kötetnyi véleményt, nyilatkozatot azokból, amelyeket az eseményekben résztvevő, vagy azokat figyelemmel kísérő kortársak (egy-két kivételtől eltekintve) akkor, az őszirozsás forradalommal és a köztársasággal egy időben fogalmaztak és jelentettek meg. (A válogatás őszirozsás forradalomra vonatkozó részét Műhely rovatunkban közöljük. A szerk.)

Az események krónikája I., 1918–1919

1917. április 6-án az Amerikai Egyesült Államok hadba lépett az antant oldalán. Ezt követően megkezdődött a kiapadhatatlan mennyiségű hadianyag, ellátmány és a mintegy kétmillió katona áthajúzása Európába, ami eldöntötte az első világháború kimenetelét. A központi hatalmak veresége immár csak idő kérdése volt. Az orosz front 1917-es összeomlása, majd az 1918. március 3-ai breszt-litovszki béke azonban lehetővé tette, hogy március végén a német haderő rázúduljon a nyugati frontra, és kicsikarja a végső győzelmet. A támadás azonban elakadt, 1918. július 18-án pedig megindult az antant sikeres ellentámadása. Kudarccal végződött az olasz fronton a Monarchia haderejének június 15-én indított offenzívája is. Legkésőbb ekkor minden politikai és katonai vezetőnek látnia kellett volna, hogy a háborút sajnos elvesztettük, és ekként kellett volna cselekednie. Ha a központi hatalmak vezetői 1918 nyarán – a januárban meghirdetett wilsoni elvekre hivatkozva – elrendelik hadseregeik fegyveres visszavonulását országaik határaitra, s ott védelmi vonalakat építenek ki, másként alakul a történelem. Ez ismét hitet és erőt adott volna az elcsigázott katonáknak, látva, hogy a haza védelme mellett kormányaik minden erőfeszítést megtesznek a fegyverszünet és a béke megkötéséért. Nem így történt, s a háborús vezetők képtelenek voltak politikájukon változtatni mindaddig, amíg a végső összeomlás keltette népharag el nem söpörte uralmukat.

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirozsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

Magyarországon hasonlóan alakult a helyzet. Bár 1918. október 17-én Tisza István a parlamentben elismerte, hogy ezt a háborút elvesztettük, ennek ellenére október 22-én Károlyi Mihály hiába követelte pártja nevében, hogy a magyar katonaságot hozzák vissza az országba. A kérdésről a képviselőház még tárgyalni sem volt hajlandó. Október 23-án este lemondott a Wekerle-kormány, s az addig hatalmon lévők október 31-éig képtelenek voltak új kormányt alakítani. Eközben – október 24-én – a Piavénál megindult az olasz haderő sikeres támadása.

Az őszirozsás forradalom és az első köztársaság

Az 1918. október végi válságos napokban az ország kormány nélkül sodródott. Az elégedetlenség, a kiábrándultság egyre nagyobb méreteket öltött, tüntetés tüntetést követett, s végül – október 31-én reggel – IV. Károly nevében József főherceg az ellenzéki pártok által október 24-én megalakított Nemzeti Tanács elnökét, Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké, aki a Függetlenségi és 48-as Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Polgári Radikális Párt politikusaira támaszkodva alakította meg kormányát.

A forradalom győzelme reménységgel és lelkesedéssel töltötte el az embereket. A Károlyi-kormány azonban hihetetlenül nehéz feladat elé került. A társadalmat feszítő ellentétek összefűzése, a nyomor enyhítése, az általános elégedetlenség lecsillapítása, mindeközben a győztesek oldalára került szomszédjaink területrelő törekvéseinek az elhárítása csak nemzeti összefogással sikerülhetett volna. Azonban már a kormányalakítás másnapján, november 1-jén hatalmas és felháborodott tüntetés kérte számon, hogy a kormány az előző napon miért tett esküt a királynak, továbbá követelte a köztársaság azonnali kikiáltását. Károlyi felkereste József főherceget, s közölte: két lehetőséget lát; a kormány lemond, vagy a király felmenti esküje alól. A főherceg határozottan elutasította a lemondás gondolatát, majd a királlyal telefonon folytatott tárgyalást követően IV. Károly beleegyezett a kabinet eskü alól való felmentésébe. Ezt követően a kormány a Nemzeti Tanács új elnöke, Hock János előtt tett esküt.

A történetekkel és annak kilátásba helyezésével, hogy az államforma kérdéséről a rövidesen összehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés fog dönteni, a hangulatot átmenetileg sikerült lecsillapítani.

A kormány kemény kézzel állította helyre a rendet, és szüntette meg a fosztogatásokat és rablásokat. Polgárőrséget, nemzetőrséget szervezett, amelyek fegyveres tagjai rendszeresen járőröztek. A rendőrség és a csendőrség mintegy ezer tetten ért fosztogatót, rablót lőtt agyon.

November 3-án írták alá a padovai fegyverszüneti szerződést, amely elrendelte a Monarchia haderejének visszavonását az 1914-es határokra, majd annak *teljes leszerelését*. Ezt azonban a győztesek nem úgy értelmezték, hogy a magyar határ lenne a demarkációs vonal, amit november 4-én nyilvánvalóvá is tettek azzal, hogy a szerb csapatok megkezdték az átkelést a Száván, ugyanis a padovai szerződés értelmében a szövetségesek Ausztria-Magyarország területén megszállhattak minden szükségesnek ítélt stratégiai pontot. A szerbek mozgólódásának hírére a Károlyi-kormány november 4-én úgy határozott, hogy tárgyalni kell a balkáni antant haderő erre hajlandóságot mutató főparancsnokával. A Franchet d'Esperey tábornoknak küldött táviratban emlékeztettek arra, hogy Magyarország Padovában a fegyverszünetet az antanttal megkötötte, amelynek értelmében – a kormány távirata szerint – „a magyar határ a demarkációs vonal”. A győztesek azonban figyelmen

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

kívül hagyták a fegyverszüneti szerződésnek ezt a Magyarország számára kedvező értelmezését, s a szerb csapatok november 5-én parancsot kaptak, hogy a románokat megelőzve foglalják el Temesvárt, és vegyék birtokukba a Marostól, Szabadkától és Bajától délre eső területeket.

A november 7-ei belgrádi tárgyaláson a francia főparancsnok megalázóan fogadta a „veszteseket”, közölve: Magyarország a németekkel együtt ment a háborúba, s velük együtt fog bűnhődni. A küldöttséggel pedig csak azért áll szóba, mert Károlyi gróf a vezetője. A Franchet d'Esperey által átadott fegyverszüneti katonai szerződés a déli és délkeleti demarkációs vonalat a Maros mentén, valamint Szabadka, Baja, Pécs és Szigetvár fölött húzta meg a Drávaig. Az ettől délre eső területeket a kormány kénytelen volt kiüríteni. Károlyi és Jászi, akikkel a tábornok külön is tárgyalt, annyit értek, hogy a megállapodás – a padovai fegyverszünettel összhangban – egyértelművé tette: a kiürítendő területeken a magyar közigazgatás a békeszerződés aláírásáig a helyén marad. Ezt azonban a bevonuló szerbek semmibe vették, és a magyar közigazgatást felszámolták. Ugyanakkor sikerült csökkenteni a szerződés gazdasági követeléseit, s törölni azt a pontot, hogy a győztesek a polgári irányítást is átvehetik azokon a területeken, ahol a kormány nem tudja fenntartani a rendet, ami a nemzetiségi területek elszakítását könnyítette volna meg. Elérték továbbá, hogy Magyarország fegyverben tarthat 8 hadosztályt, azaz mintegy 100 ezer katonát, ami elég lehetett volna szomszédjaink területről mohóságának csillapítására.

Időközben a hadügyminisztérium államtitkára elkészítette és november 8-án nyilvánosságra hozta tervezetét, miszerint a kormány nem szereli le az öt legfiatalabb korosztályt, a 18–22 éveseket, ami közel 100 ezer katonát jelentett. Ez egybevágott a belgrádi megállapodással, tehát november 9-én a kormány elfogadta a tervezetet, mire a pacifista hadügyminiszter, Linder Béla tiltakozásul lemondott. Az új hadügyminiszter Bartha Albert pedig kellő eréllyel és szakértelemmel látott hozzá a hadsereg újjászervezéséhez.

Eközben a kormánynak hatalmas feladatot jelentett a frontokról hazaözönlő katonák fogadása és családjaihoz való visszajuttatása. Ennek során november végéig 700 000, december közepéig 1 200 000 katonát szereltek le, akik a megérkezésükkor meleg ételt, a rendes járandóságaikon kívül további tíznapi zsoldot, ha kellett vonatjegyet, sőt a rongyokban érkezők ruhát is kaptak. A harcterekről hazatért katonákról Károlyi november 2-án a következőket mondta: *„ha lehetséges volna mindnyájukat a szívemre szorítanám, minden magyar katonának szeretném külön-külön megköszönni azt az önfeláldozást, amellyel eddig a harctéren küzdöttek.”*¹ A kormány nem volt ellenséges a hadsereggel szemben, s a tévhitekkel ellentétben nem oszlatta fel a zárt alakzatban hazatérő egységeket, hanem igyekezett az új hadseregbe beilleszteni. A bomlasztó tevékenységet a szélsőbaloldali agitátorok, azaz a kormány ellenfelei folytatták, a Katonatanács vezetésével. Az is elgondolkodtató, hogy ha ezek a katonák olyan harcra készen érkeztek haza, mint ahogy erre később néhány parancsnok emlékezni vélt, miért széledhettek szét néhány fiatal, nyálas szájú agitátor zagyva szónoklatára?

A leszerelés kapcsán arról sem lehet megfeledezni, hogy ezt nemcsak a padovai és belgrádi diktátumok írták elő, de közbiztonsági és politikai szempontból is fontos volt, hogy a frontokról hazatérők fegyvereiket leadják. Ellenkező esetben folytatódik a kóbor fegyveres csoportok rablóbankákba szerveződése, nem is szólva arról, hogy ezeket a szélsőbal is igyekezett fegyveres osztagaivá alakítani.

1918. november 9-én kikiáltották a német, 12-én pedig az osztrák köztársaságot. Erre Magyarországon is felerősödött a köztársaság követelése, amelynek kikiáltását nem lehetett

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

tovább halogatni. Ezért a Nemzeti Tanácsot kiegészítették a politikai pártok, az érdekképviselői szervezetek, az egyházak és a vidéki nemzeti tanácsok képviselőivel, és az így létrehozott, több mint ötszáz főből álló Nagy Nemzeti Tanácsot ideiglenes nemzetgyűléssé nyilvánították, s november 16-ára összehívták. Eközben a főrendiház küldöttségének javaslatára IV. Károly lemondott a magyar államügyekben való részvételéről, s előre elismerte azt az államformát, amelyet a nemzet választ.

A köztársaság kikiáltásának a napján, november 16-án délelőtt összeült az 1910-ben megválasztott Országgyűlés két házának utolsó ülése. Ezen a képviselőház feloszlatta önmagát, a főrendiház pedig berekesztette tevékenységét.

1918. november 16-án 11 órakor az Országház kupolacsarnokában összegyűltek a Nagy Nemzeti Tanács küldöttei, valamint számos érdeklődő, köztük a volt országgyűlés tagjai is. A gyűlést Hock János a Nemzeti Tanács elnöke nyitotta meg, majd Nagy György², a Nemzeti Tanács jegyzője ismertette az I. számú néphatározatot, miszerint „*Magyarország minden más országtól független népköztársaság*”. Ugyanakkor a Nagy Nemzeti Tanács felhatalmazta a népkormányt, hogy az alkotmányozó gyűlés összehívásáig alkosson néptörvényeket. A „nép” jelző használata a forradalmi lelkesedést fejezte ki, de azért is fontos volt, mert a szélsőséges szocialisták már ekkor szocialista köztársaságot követeltek. A köztársasági elnök személyéről Károlyi javaslatára nem döntöttek, hogy az államfőt majd az alkotmányozó gyűlés választhassa meg.

A határozathozatal után Károlyi mondott beszédet, aki mindvégig a Tisztelt Nemzetgyűlés megszólítást használta, és évszázados érvénnyel határozta meg az „*ifjú magyar köztársaság*” programját, amely „*egyben nemzeti, egyben demokratikus és szociális tartalmú.*”³ Eztán kivonultak az Országház főbejáratának teraszára, hogy szóljanak a mintegy 200 ezres ünneplő tömeghez.

A háborús szenvedések és vereség után, az őszirózsás forradalommal és a köztársaság kikiáltásával talpra állt a magyar társadalom, s az új kormányzat a nemzeti gondolat, a demokratikus szabadságjogok és a szociális igazságosságra való törekvés jegyében egy korszerű és emberséges Magyarország megteremtéséért kezdett munkálkodni.

A forradalmi kormány eddigi tevékenységével és a köztársaság kikiáltásával a magyar társadalom döntő többsége egyetértett. A katolikus püspöki kar november 20-ai nyilatkozata szerint az eddigi „*átalakulást a püspöki kar meleg, hazafias érzéssel fogadta, azt fenntartás nélkül elismeri és biztosítja a magyar népköztársasági kormányt, hogy a nehéz viszonyok közt a független, önálló Magyarország kiépítésében minden erejével támogatni fogja.*”⁴

November közepére egyértelművé vált, hogy a magyarországi nemzetiségek mindenáron el akarnak szakadni. Miután a szerbek az antant jóvoltából megszállhatták az áhított magyar területeket, a csehek sem maradtak tétlenek, és november 8-án betörték a Felvidékre, hogy birtokba vegyék az október 30-án hozzájuk csatlakozott „*Szlovákia területeit*”. A magyar kormány – mivel a belgrádi megállapodás az északi határt érintetlenül hagyta – tiltakozott. Ezzel együtt a magyar katonai egységek kiszorították a Felvidékről a cseh alakulatokat. A fegyelmezetlen magyar csapatok egy része azonban szétszéledt, és a csehek ismét előretörték. Egy a frontról zárt alakzatban Budapestre érkezett, és a hadügyminiszter által a Felvidékre irányított tüzérezred vonatát Vácott szélsőbaloldali agitátorok megállították, majd rábeszéltek a katonákat, hogy menjenek haza; az ezred szétszéledt, a Felvidék védtelenné vált.

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

A hadsereg újjászervezését mindenekelőtt az tette lehetetlenné, hogy a 18–24 év közötti korosztályok nem vették komolyan a katonáskodást, s a szélsőbaloldali bomlasztók hatására általánossá váltak a fegyelmezetlenségek és a parancsmegtagadások, sőt a magasabb leszerelési segílyt, azaz pénzt követelő megmozdulások is. Jászi Oszkár hiába javasolta, hogy a 2 év katonai szolgálatot vállaló falusi fiataloknak adjon a kormány tíz hold földet, s akkor lesz elég katona. A szociáldemokraták többsége ezt határozottan elutasította, s azon tantételeikre hivatkoztak, hogy a parasztkatonaság politikailag megbízhatatlan és könnyű prédája az ellenforradalomnak. Ráadásul a szociáldemokraták célja a magántulajdon megszüntetése, nem pedig új magántulajdonosi réteg létrehozása.

November 13-án és 14-én a Jászi Oszkár vezette magyar küldöttség Aradon sikertelen tárgyalásokat folytatott az erdélyi románokkal, akik egyértelművé tették, hogy el akarnak szakadni Magyarországtól. Ezt a Romániával való egyesülésüket kimondó 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozattal meg is erősítették. Ezen a napon kezdte meg a román haderő a Belgrádban kijelölt vonalig való előrenyomulását, és elfoglalta Marosvásárhelyt.

Közben az antant Budapestre érkezett katonai küldöttségének vezetője, Vix alezredes december 3-án átadta a Felvidék kiürítését követelő jegyzéket. Ez alatt a csehek félrevezető tárgyalást kezdtek a magyar kormánnyal, s Budapestre küldött követük december 6-án megállapodott Bartha hadügyminiszterrel a magyar-szlovák demarkációs vonalról, amely – az 1938-as első bécsi döntéshez hasonlóan – a két nép közti nyelvhatár lett volna. Miközben Bartha kiadta az ettől északra eső területek kiürítéséről szóló parancsot, a csehek semmisnek nyilvánították a megállapodást, mert megtudták, hogy Párizs a Duna-Ipoly határvonalat fogja államhatárnak tekinteni.

A Felvidék kényszerű kiürítése kapcsán Károlyi miniszterelnök közleményt adott ki, miszerint a kormány *„a magyar népköztársaság nevében ünnepélyesen kijelenti, hogy e kényszerűséggel szemben az ország semmiféle jogáról le nem mond.”*⁵ Pozsonyba és Kassára küldött távirataiban pedig megismételte, hogy a kormány ezekről a városokról soha sem fog lemondani. Ebben a válságos helyzetben segíthetett volna, ha van a Felvidéken egy kicsi, de ütőképes magyar haderő, amely lassítani tudja a kiürítést, s talán a nyelvhatárnál meg is állítani.

A hadsereg egységeinek szétzüllesztésében meghatározó szerepük volt az egyre jelentősebb erővel rendelkező kommunistáknak, akik november 24-én Kun Béla vezetésével megalakították a Kommunisták Magyarországi Pártját, s már az első három hónapban a Moszkvától kapott 12 millió koronából hatalmas propagandát fejtettek ki. A háború után nélkülöző embereket teljesíthetetlen ígéretekkel kápráztatták el, a közjük álltaknak pedig „fizetést” adtak. A Károlyi-kormány megdöntésére készülve egyik legfontosabb feladatuknak tartották a hadsereg újjászervezésének megakadályozását.

A kommunista bomlasztás leghatásosabb szervezete a Pogány József vezette Katonatanács volt. December elejétől egyre erőteljesebb támadásokat indítottak Bartha hadügyminiszter ellen, akinek határozott újjászervező munkája eredményesnek látszott. (Tiszti és egyetemi zászlóaljok, székely és alföldi huszárezredek, s a csapatállomány 25%-nak altisztekkel való feltöltése.) Mindezt rágalomokkal, lefizetett ügynökök aknamunkájával, sőt a miniszter ellen szervezett fegyveres merénylettel igyekeztek ellehetetleníteni. December 12-ére pedig megszervezték, hogy 8 ezer fegyveres katona tüntetése követelje a hadügyminiszter lemondását.

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

Károlyi a hangulat lecsillapítása érdekében tudomásul vette Bartha menesztését, azzal viszont nagy hibát követett el, hogy a szociáldemokrata miniszterek határozott követelése ellenére sem menesztette a Katonatanács gátlástalan elnökét, Pogány Józsefet.

Miközben a kommunisták lehetetlenné tették a hadsereg újjászervezését, folytatódtak a cseh és román területablások. Miután Párizs elfogadta demarkációs határnak a Duna-Ipoly-Ung vonalat, a csehek birtokba vették a területet. Ez ellen Károlyi többször is tiltakozott, majd hangsúlyozta: *„a magyar kormány a cseh fegyveres megszállást igazságtalan, erőszakos cselekedetnek minősíti, az ellen ismételten tiltakozik és kijelenti, hogy sem hallgatólagosan, sem kifejezetten sohasem ismeri el a cseh-szlovák állam igényelt szuverenitását ezekre a területekre.”*⁶

A cseheknek adott területabló engedélyekkel párhuzamosan – 1918. december 12-én – a román haderő is engedélyt kapott a franciáktól, hogy a Belgrádban megállapított határvonalról előrenyomuljon a Máramarossziget-Nagykároly-Nagyvárad-Arad vonalig.

Erdély katonai helyzete – az ország többi részéhez hasonlóan – siralmas volt. December 8-án a kormány Kratochwill Károly ezredest nevezte ki az erdélyi katonai kerület parancsnokává, aki Kolozsváron alig több mint másfélszáz fegyelmezetlen katonát talált. Azonban a román fenyegetés árnyékában és a fővárosi kommunista agitátoroktól távol sikerült katonákat toborozni, valamint a frontról hazatért, és Bartha hadügyminiszter parancsára a Szatmárnémeti térségében elszállásolt marosvásárhelyi 22. ezred katonáival kiegészülni. Ez a székely hadosztály első egységeit képező katonai erő már képes volt a románok előretörését lassítani, akadályozni.

Ez azonban csak azért lehetett eredményes, mert az újabb területabló követeléseket még Vix alezredes is igazságtalannak tartotta. Ezt jelezte is Párizsba, majd Károlyival megállapodott abban, hogy a magyar csapatok az állásaikban maradnak, s ugyanerre szólította fel a románokat is, továbbá megtiltotta nekik, hogy megakadályozzák a december 22-ére, Kolozsvárra hirdetett magyar nagygyűlés megtartását. Az ezen összegyűltek pedig a román fenyegetés ellenére kimondták, hogy fenn kell tartani a magyar államközösséget.

A történetek után a románok és az őket támogató franciák tárgyalásra kényszerültek, és „csak” a Nagybánya-Kolozsvár-Déva vonalig nyomultak előre. A románok azonban rövidesen semmisnek tekintették a megállapodást, és a mintegy 40 ezres román haderő folytatta előrenyomulását. Ezt állította meg az immár hadosztállyá fejlődött magyar katonaság a Csucsá-Királyhágó-Szinérváralja vonalon. Időközben a román támadó erő 180 ezresre nőtt, ennek további előrenyomulását pedig maga Franchet d'Esperey tábornok tiltotta meg, így a románok megálltak a Máramarossziget-Nagybánya-Zilah-Csucsá vonalon.

A folytatódó területablások, valamint a kommunisták és szélsőbaloldali csatlósáik belső aknamunkája következtében felerősödtek a kormányon belüli ellentétek. A kommunistákkal szembeni határozott fellépést követelő Batthyány Tivadar belügyminiszter Bartha távozásakor szintén lemondott, s rövidesen követte Lovászy Márton kultuszminiszter is. Ugyanakkor a kormány az újabb területablások miatt nem írta ki a választásokat, mert úgy gondolta, hogy ha csak az ellenőrzése alatt álló maradék területeken rendezi meg a választást, ezzel közvetve elismeri a területablásokat.

Az 1919. január elejére kialakult kormányválság következtében január 8-án lemondott a Károlyi-kormány. Nem volt azonban államfő, aki az új miniszterelnököt kinevezze, ezért a Nemzeti Tanács január 11-én Károlyi Mihályt ideiglenes köztársasági elnökké nyilvánította, aki Berinkey Dénes addigi igazságügy-minisztert bízta meg az új kormány megalakításával.

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

Károlyi, aki államfőként is a külügyek irányítója maradt, nagy figyelmet fordított a béketárgyalásokra való felkészülésre. Bár 1918–1919 fordulóján kezdték felismerni a szomorú tényt, hogy a történelmi Magyarország feldarabolása elkerülhetetlen, csupán az etnikai határok megőrzésére lehet remény, a Károlyi-kormányzat azonban mindvégig a történelmi ország megőrzésének szükségességét hangoztatta.

1918 decemberének elején a kormány létrehozta Magyarország területi épségének védelmi ligáját, a TEVÉL-t, amelyet később csak Területvédő Ligának neveztek. Elnökévé Lóczy Lajos földrajztudóst választották, ügyvezető elnöke 1919 februárjától Teleki Pál lett, aki a kormány támogatásával egy hatvanfős munkacsoport élén készítette elő a béketárgyalások anyagát, így már 1919 februárjára elkészült a nevezetessé vált vörös térkép is.

1919. február 19-én Károlyi köztársasági elnök többek közt Lóczy Lajost, Teleki Pált, Pikler Gyula jogfilozófust és Ugron Gábort, a székely nemzeti tanács elnökét jelölte a Párizsba készülő békeküldöttségbe. Március elején a kormány létrehozta a *Külügyi Tanácsot*, amelynek Jászi Oszkár lett az elnöke, aki abban állapodott meg Károlyival, hogy ha „*Magyarország feldarabolására kerül sor, két elvhez fogunk ragaszkodni: a népszavazáshoz és a szabad kereskedelemhez a régi és az elszakított területek között. Ha ez sem sikerült, utolsó kompromisszumként legalábbis a népszavazáshoz kötjük magunkat. E nélkül nem írunk alá békét.*”⁷

Mivel Magyarországnak nem volt önálló külképviselője, a győztesek elutasítása miatt nem tudott kapcsolatokat kialakítani. József főherceg a kormány kérésére hiába írt levelet rokonának, V. György brit uralkodónak, választ sem kapott. A győztes országok kormányainak, majd a békekonferenciának küldött földrajzi, gazdasági, etnikai adatokkal, tényekkel alátámasztott magyar beadványok pedig miniszteri szintre sem kerültek, mert az ellenséges beállítottságú „szakértő” hivatalnokok iratárba rakatták valamennyit. Jellemző véleményüket egyikük így fogalmazta meg: „*A szokásos magyar propaganda, a megszokott, bőségesen adatolt valótlanságokkal és pontatlan statisztikákkal.*”⁸ Sőt a későbbiekben a magyar kormány beadványait olvasatlanul, felbontatlanul helyezték iratárba.

A rendkívül súlyos kül- és belpolitikai helyzetben a kormány folytatta a reformokat megvalósító törvényalkotást. 1918. november 23-án tették közzé a választójogról, december 8-án a sajtószabadságról, 1919. január 5-én pedig az egyesülési és gyülekezési jogról szóló néptörvényeket. A békekonferenciára is tekintve elhatározták, hogy törvényben biztosítják a magyarországi nemzetiségek önrendelkezési jogát, vagy területi autonómiáját. Az első három törvény el is készült, a többire már nem maradt idő.

1919. február 8-án a kormány megalakította az *Országos Munkaügyi Tanácsot*, amelyben szerepet vállaltak a legnagyobb munkáltató szervezetek és a gazdasági élet ismert személyiségei. A Munkaügyi Tanács 5 milliárd korona beruházási kölcsönrel a gazdaság nyolc nagy ágazatában akart hozzákezdeni a termelés újjászervezéséhez, 400 ezer új munkahelyet teremtve.

1919. február 18-án tették közzé a földműves nép földhöz juttatásáról szóló törvényt, amely elrendelte az 500 katasztrális holdon felüli birtokok kártalanítás melletti kisajátítását és paraszti birtokokká való felosztását. A családi parasztgazdaságokat pedig a nyugati típusú szövetkezeti rendszerrel akarták életképesekké tenni. Ennek megvalósítására szintén nem maradt idő.

A kormány február 18-ai ülésén Károlyi egy „*felszabadító hadjárat*” lehetőségét vetette fel, mert ha „*a jog és igazság alapján nem tudjuk, fegyverrel a kezünkben készen akarunk*

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszi forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

állni arra, hogy létfeltételeinket visszaszerezhessük.” Ezt követően március 2-án elutazott Szatmárnémetibe, a székely hadosztály megszemlélésére, ahol megismételte, „*hogya ha a párizsi békekonferencia a wilsoni elvek, a népek önrendelkezési joga és a megegyezéssel béke ellen döntene, akkor mi végszükség esetén fegyverrel is felszabadítjuk ezt az országot.*”⁹

Az eddigi sikertelen kísérletek után remény mutatkozott arra, hogy a kormány végre fel tud állítani egy hadsereget, miután a közvélemény pacifista hangulata – a területablások következtében – a honvédelem elfogadásának irányába módosult. Ehhez azonban meg kellett volna fékezni a Katonatanácsot és a kommunistákat, de erre a kormány – a szociáldemokraták jelentős részének ellenállása miatt – képtelen volt. Még február 20-a után sem tudtak élni az alkalommal, melyet a kommunisták által felheccelt tömegnek a Népszava szerkesztője elleni, hét halálos áldozattal és sok sebesülttel járó fegyveres támadása teremtett meg. A kommunista vezetőket letartóztatták, a párt helyiségeit bezárták, a Vörös Újságot betiltották. A „szabad sajtó” egy része azonban a kommunisták sajnálatába kezdett, így a felháborodás gyorsan lelohadt, a kommunista vezetők pedig mint politikai foglyok a börtönből helyhez kötöttek ugyan, de továbbra is szabadon szervezkedhettek. 1919. március 1-jétől ismét megjelenhetett a Vörös Újság, amelynek példátlan uszítása következtében a munkásság többsége március közepére a kommunisták támogatójává vált.

Az elégedetlen lakosságot tehát nemcsak a szélsőbaloldali lapok uszították a „puritán” kormány ellen, de „éktelen haraggal támadta” Az *Est* és a *Pesti Hírlap* is; Jászi Oszkár meglepettő szavaival „*a piszkos zsidó üzletes sajtó*”, mely „*nemcsak anyagi okokból gyűlölte, hanem azzal az elkeseredéssel is, mellyel a korrupciót, a prostituált a jót és a tisztát gyűlölni szokta.*”¹⁰

Mivel a kormány nem tudta megfékezni a kommunisták látványos előretörését, január közepétől a nemzeti jobboldali erők is egyre határozottabban adtak hangot a kormány iránti bizalmatlanságuknak. Ez viszont felerősítette sok szociáldemokratának a már eddig is minden nemzeti irányzatban ellenforradalmi készülődést szimatoló rögeszméjét. Február elején a kormány több jobboldali szervezetnél és személyiségnél is házkutatást tartott, majd közülük – a kommunisták letartóztatása után – többeket őrizetbe is vett.

A magyar társadalom politikai megosztottságát csak súlyosbította, hogy a kormány február végén döntött a régóta esedékes választás áprilisi megtartásáról. A választási kampány minden képzeltet felülmúló gyűlölködéssel kezdődött, ezért Károlyi köztársasági elnök március 4-ére pártközi értekezletet hívott össze, s „*kérve kérte a pártokat, hogy normálisan folytassák le a választásokat, és azok eredményét ismerjék el, bárminő legyen is az.*”¹¹ E jámbor óhaj azonban süket fülekre talált a baloldalon. A Népszava a polgári pártok szervezkedését „*fekete ellenforradalomnak*” nevezte, március 12-én pedig azzal fenyegetett, hogy a „*munkásság, ha legális úton nem viheti keresztül jogos kívánságát, más utat fog keresni.*” Azaz, ha nem győz, erőszakkal veszi át a hatalmat.

A kormány március 17-ei ülésén április 13-át jelölték ki a választás napjának, amelyen minden párt, így Bethlen István Nemzeti Egyesülés Pártja, valamint a kommunisták is indulhattak volna. A szocialisták jelentős része és a kommunisták által felheccelt tömegek azonban nemet mondtak a választásra. A nagyobb üzemek kommunista bizalmijai március 18-án Csepelen gyűlést tartottak kijelentve, hogy a szociáldemokrata párt vezetősége „*letért az osztályharc útjáról*”, ezért követelték: azonnal hagyják abba a választási előkészületeket és kiáltsák ki a proletárdiktatúrát. Egyben azt is elhatározták, hogy ha kell, erőszakkal

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

szabadítják ki a letartóztatott kommunistákat, s fenyegetésük alátámasztására március 23-ára népgyűlést hirdettek az Országház elé.

A kommunisták és csatlósai – kihasználva a polgári demokratikus szabadságjogok adta lehetőségeket – hozzákezdték a polgári demokratikus rend megdöntésének előkészítéséhez. Március 19-én a nyomdászok elhatározták, hogy 20-ától sztrájkba lépnek. Ugyane napon a kommunisták mintegy tizenötezer tüntetőt vonultattak fel a szociáldemokrata Peidl Gyula vezette Népjóléti Minisztérium elé, eleve teljesíthetetlen követelések sorát adva elő. Hasonló események, föld- és gyárfoglalások zajlottak vidéken is.

1919. március 20-ára a szabadjára engedett kommunista és szélsőbaloldali népámítás és bujtogatás következtében Budapesten úrrá lett a zűrzavar. Mivel nem jelentek meg az újságok, a legvadabb rémhírek alakították a hangulatot.

Eközben a békekonferencia illetékes bizottságai március 18-ára kijelölték Magyarország leendő határait. Március 20-án Vix alezredes újabb követelést adott át Károlyi köztársasági elnöknek, miszerint a történelmi Erdély határán álló magyar csapatokat vissza kell vonni a Vásárosnaménytől, Debrecentől és Szegedtől nyugatra meghúzott vonalig, kiürítve az említett városokat is. Ezzel együtt megengedték, hogy a románok a Szatmárnémeti-Nagyvárad-Arad vonalig nyomuljanak előre.

A köztársasági elnök közölte az alezreddessel, hogy a jegyzék elfogadhatatlan, s ha ezt a kormány aláírja, egy napig sem tarthatja magát.

Március 20-án délután ülésezett a Szociáldemokrata Párt vezetősége, s arról értesült, hogy nemcsak a sztrájkoló nyomdászok, de a vas- és fémmunkások, továbbá a katonák, a népőrök és más szakmák munkásainak a többsége is a kommunistákat követi. Böhm Vilmos azt javasolta, hogy a szociáldemokraták vegyék át a kormányt, s érvék el, hogy ezt a kommunisták hallgatólagosan támogassák. Garami Ernő a párt vezetője ezt lehetetlennek tartotta, mert a „*bolsevizmus nem testvérpárt, hanem ellenpárt, amelyet magunk mögé állítani nem lehet*”.¹² Azt javasolta tehát, hagyják, hogy a kommunisták egyedül vegyék át a hatalmat, rövidesen úgylis megbuknak. E kitérőre pedig azért van szükség, mert a kommunisták által elkábított tömegeket csak így lehet kijózanítani. E javaslatot azonban senki sem támogatta.

Délután öt órától ülésezett a kormány. Károlyi könnyezve számolt be a békekonferencia döntéséről, kijelentve: ezt a jegyzéket nem lehet elfogadni. Javasolta a kormány lemondását, valamint azt, hogy az új kormányt a legerősebb párt, a szociáldemokrata alakítsa meg, mert csak az lehet képes a fegyveres harc vállalására, valamint az anarchia és a bolsevizmus elkerülésére, a kommunisták semlegesítésére és a (szocialista) Internacionálé támogatásának megnyerésére. Böhm egyetértett Károlyival, Kunfi Zsigmond azonban, aki Garamihoz hasonlóan megértette, hogy a kommunistákkal való bármilyen megállapodás csak az egyesüléshez vezethet, határozottan kiállt a koalíciós kormányzás folytatása mellett. Garami és Peidl kijelentették, egy kommunisták által támogatott szociáldemokrata kormányban nem vesznek részt. Egyetértettek a kormány lemondásával a polgári miniszterek is, akiknek a munkáját a szélsőséges szocialisták már addig is akadályozták. Végül abban maradtak, hogy Károlyi köztársasági elnök a helyén marad, és másnap a békekonferencia követelését elutasító válasz átadása után kinevezi az új kormányt.

Károlyi gondolt arra is, mi lesz, ha mégsem sikerül a szociáldemokrata kormányt megalakítani. Ezért március 21-én délelőtt Ugron Gábor révén azt a kérdést intézte Bethlen Istvánhoz és a nemzeti ellenzéki pártok vezetőihez, hogy hajlandóak-e szükség esetén

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirózsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

megalakítani a nemzeti ellenállás kormányát? Bethlen nem adott határozott választ. Azt javasolta, hogy a Berinkey-kormány ne mondjon le, ugyanakkor nem zárkozott el a tárgyalás elől.

IRODALOM

- ARDAY Lajos (1990): *Térkép, csata után*. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető, Budapest;
- GARAMI Ernő (1989): *Forrongó Magyarország*. Emlékezések és tanulságok. Primusz, Budapest;
- JÁSZI Oszkár (1989): *Magyar kálvária – magyar föltámadás*. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest;
- JUHÁSZ NAGY Sándor (1945): *A magyar októberi forradalom története*. Cserépfalvi, Budapest;
- KÁROLYI Mihály (1968): *Az új Magyarországért*. Válogatott írások és beszédek, 1908–1919. Magvető Könyvkiadó, Budapest;
- ORMOS Mária (1983): *Padovától Trianonig*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest;
- SALAMON Konrád (2001): *Nemzeti önpusztítás – 1918–1920*. Forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom. Korona Kiadó, Budapest.

ABSTRACT

Salamon, Konrád

Directions and Misdirections: 1918-1920

Part 1: From the Aster Revolution to the Hungarian Soviet Republic

The history of the Aster Revolution and the first Hungarian People's Republic is an issue that remains the subject of passionate debate in our history to the present day. However, it would be of great importance for a national consensus to be formed around this tragic but venerable struggle on the occasion of its 100th anniversary. In addition to boosting national self-esteem, this could also contribute to alleviating contemporary rancor between political sides, the sources and "evidence" for which in part draw on the defamatory accounts and one-sided histories of the events of a century ago. Thus I thought I would review the 20-month history from our defeat in the war to the peace treaty forced upon us, and with that from the Aster Revolution to the Hungarian Soviet Republic in a short summary laying out the facts. Furthermore, I collect a small volume of opinions and statements which were expressed and published by those who participated in events or observed them as contemporaries - with one or two exceptions - during the Aster Revolution and the First Hungarian People's Republic. (The part of the selection pertaining to the Aster Revolution is being published in our Workshop section – ed.)

Salamon Konrád: Utak és tévutak: 1918-1920
I. rész: Az őszirozsás forradalomtól a tanácsköztársaságig
(Oktatási segédanyag)

JEGYZETEK

¹ KÁROLYI Mihály (1968): *Az új Magyarországért*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 249–250.

² Az 1912-ben alakult Országos Köztársasági Párt elnöke. (A szerk.)

³ KÁROLYI (1968) 257.

⁴ KÁROLYI (1968) 392.

⁵ JUHÁSZ NAGY Sándor (1945): *A magyar októberi forradalom története*. Cserépfalvi, Budapest, 349.

⁶ JUHÁSZ NAGY (1945) 352.

⁷ JÁSZI Oszkár (1989): *Magyar kálvária – magyar föltámadás*. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 101-102. (Kiemelés az eredeti szövegben.)

⁸ ARDAY Lajos (1990): *Térkép, csata után*. Magvető, Budapest, 86.

⁹ KÁROLYI (1968) 294.

¹⁰ JÁSZI (1989) 55-56.

¹¹ JUHÁSZ NAGY (1945) 457.

¹² GARAMI Ernő (1989): *Forrongó Magyarország*. Primusz, Budapest, 111.